

RAPORT DOTYCZĄCY UDZIAŁU SENIORÓW W ŻYCIU PUBLICZNYM WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Charakterystyka społeczno-gospodarcza województwa dolnośląskiego, z uwzględnieniem środowisk osób starszych.

Starzenie się w społeczeństwie sprawia, że struktura demograficzna woj. dolnośląskiego zmienia się. Spadek liczby ludności to wynik niekorzystnych trendów demograficznych. Według prognoz ludność Dolnego Śląska będzie starzała się demograficznie intensywniej niż ludność reszty kraju. Stan ludności Dolnego Śląska w 2010 roku wynosi wg Narodowego Spisu Ludności 2877,8 tys. co wykazuje tendencje wzrostową w tym liczba kobiet również.

Do 2035 roku odsetek osób powyżej 65 roku życia szacuje się na poziomie 23,84% w porównaniu do 23,22% szacowanej liczby dla Polski. Dodatkowo na Dolnym Śląsku zwiększeniu uległ wiek środkowy /mediana/ ludności. W 2010 roku statystyczny mieszkaniec woj. dolnośląskiego miał 38,9 lat a w Polsce 38 lat. Ludność w miastach była nieco starsza niż mieszkająca na wsi /miasto-40 lat, wieś- 36,6/. Kobiety były statystycznie starsze o 4,5 roku od mężczyzn. Województwo dolnośląskie pomimo dynamiki rozwoju jest regionem dużych nierówności społecznych wynikających zarówno z sytuacji życiowej mieszkańców jak i z rozwoju lokalnego. Jest drugim co do rozwoju najbardziej zurbanizowanym regionem w Polsce. Cechuje je ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego, w 2010 roku wskaźnik ten był jednym z najniższych w kraju. Populacja seniorów w dużych miastach będzie trzykrotnie liczniejsza od populacji na wsiach. Dodatkowo intensywniejszy stanie się proces tzw. „podwójnego starzenia się” regionu, a więc nastąpi wzrost odsetek ludzi dożywających sędziwej starości czyli wieku 90 lat i więcej.

Starzenie się populacji Dolnego Śląska implikować będzie liczne konsekwencje społeczne i ekonomiczne i powinno motywować do skutecznego kreowania polityki społecznej regionu w odpowiedzi na ten proces. Wg Narodowego Spisu Powszechnego ponad połowa mieszkańców Dolnego Śląska w wieku 60 lat i więcej legitymuje się wykształceniem podstawowym. Wpływ na te sytuacje mają różne czynniki a decydujący jest czynnik historyczny /różne wzorce edukacyjne, wojny, okres międzywojenny i powojenny/, który nie sprzyjał osiągnięciu wysokiego poziomu wykształcenia. Seniorzy lepiej wykształceni na ogół zamieszkują duże aglomeracje lub większe gminy.

Istotnym wskaźnikiem mówiącym o pogłębiającym się stopniu zaawansowania demograficznego w regionie dolnośląskim jest wzrastający wskaźnik starości i ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego. Problem starzejącego się społeczeństwa jest już od dłuższego czasu wyzwaniem dla regionalnej polityki społecznej do poszukiwania nowych rozwiązań .

Seniorzy w wymiarze wojewódzkim

Miejsce seniorów w zapisach wojewódzkich strategii, dokumentów planistycznych

Według autorów Strategii Rozwoju Dolnego Śląska (po korekcie z 2012 roku) sytuacja gospodarcza regionu na tle Polski jest dobra a wartość wytworzonego produktu krajowego brutto (PKB) w przeliczeniu na jednego mieszkańca jest wyższa niż w innych regionach. Nie oznacza to jednak, że dotyczy to wszystkich mieszkańców regionu dolnośląskiego. W istotny sposób przenosi się to na jakość życia ludzi w wieku senioralnym zamieszkujących województwo. W dokumentach strategicznych dotyczących rozwoju Dolnego Śląska pomimo wielokrotnych nawiązań do problemów demograficznych i prognoz dotyczących skutków tego stanu brak zintegrowanego podejścia do rozwiązania problemów społecznych z tym związanych. W projekcie znowelizowanej /zaktualizowanej/ strategii również nie odnajdujemy takiego podejścia. Podkreśla się niekorzystne zjawisko demograficzne ale brak odpowiedzi w jaki sposób ograniczyć jego skutki.

Regionalna Strategia Integracji społecznej /obowiązująca do końca 2013 roku/ szerzej zajmuje się problematyką starzejącego się społeczeństwa ale większość zapisów jest martwych i nie znalazło przełożenia na lokalne działania inspirowane przez Dolnośląski

Ośrodek Polityki Społecznej. Przygotowując materiał do raportu regionalnego poszukiwałam odpowiedzi na pytanie dotyczące poziomu jakości życia seniorów w woj. dolnośląskim. Jak wspomniałam na początku województwo dolnośląskie jest bardzo zróżnicowane pod względem gospodarczym, społecznym i kulturowym. Dotyczy to szeroko rozumianych warunków życia, dostępu do ochrony zdrowia, opieki a także partycypacji społecznej. Jakość życia tej grupy społecznej zależy nie tylko od ich indywidualnych warunków ale także od rozwoju lokalnego.

Analizując trzy podstawowe aspekty życia osób starszych tzn. ekonomiczny, społeczno-kulturowy i zdrowotny zauważamy duże zróżnicowanie. Dostępne badania i raporty, w tym badania empiryczne na temat kondycji życiowej dolnośląskich seniorów przeprowadzone na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego- raport z badań, Wrocław 2008 odnoszą się również do takiego podziału. Należy podkreślić, że na wniosek Wydziału Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego, Marszałek Województwa Dolnośląskiego powołał w 2005 roku pierwszą w kraju Radę ds. Seniorów, która działa do dziś i z której inicjatywy przeprowadzono wspomniane wyżej badania.

Wojewódzka Rada seniorów

Rada została powołana przez Marszałka Województwa a w jej skład wchodzi różne środowiska, w tym przedstawiciele organizacji pozarządowych. Nie ma ona większego wpływu na zmianę polityki społecznej regionu ale sygnalizuje różne problemy prowadząc działania z tego obszaru społecznego. Rada na poziomie wojewódzkim jest otwarta na współpracę choć wymaga większego zainteresowania i zaangażowania ze strony środowiska na rzecz, którego działa. Prezydent Wrocławia również w 2009 roku powołał Radę i powołał pełnomocnika ds. spraw seniorów w osobie dr Walentyny Wnuk-emerytowanej pracownicy naukowej Uniwersytetu III Wieku. W skład Rady Seniorów działającej we Wrocławiu wchodzi eksperci z różnych dziedzin. Rada podejmuje działania środowiskowe i współpracuje z Wrocławskim Centrum Seniora wchodzącym w strukturę organizacyjną Wrocławskiego Centrum Informacji i Rozwoju Społecznego. Współpraca lokalnych samorządów ogranicza się do wsparcia finansowego Klubu Seniora[jeżeli taki istnieje] , kół kombatanów wojennych lub podobnych środowisk.

Inicjatywy podjęte przez Radę Seniorów na rzecz poprawy jakości życia najstarszych mieszkańców Wrocławia:¹

1. W porozumieniu z Wydziałem Edukacji przygotowanie i rozpoczęcie programu edukacyjnego – Wychowanie do Starości w wybranych placówkach oświatowych (przedszkole, szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoła ponadgimnazjalna):

- opracowanie podstaw teoretycznych i założeń programowych
- przygotowanie działań edukacyjnych: scenariusze zajęć, baza edukatorów, narzędzia ewaluacyjne

2. Współpraca z Dolnośląską Radą ds. Seniorów przy Urzędzie Marszałkowskim

- zorganizowanie wspólnego posiedzenia celem określenia możliwych obszarów współpracy (panel dyskusyjny)
- wspólne przygotowanie i realizacja obchodów Międzynarodowego Dnia Seniora w roku 2011

3. Przygotowanie Koncepcji Wrocławskiego Porozumienia Rektorów Szkół Wyższych ds. UTW pod patronatem Prezydenta Miasta i Przewodniczącego Kolegium Rektorów Szkół Wyższych

- opracowanie misji Porozumienia
- przygotowanie tekstu Porozumienia

4. Zainicjowanie współpracy Wrocławskiej Rady ds. Seniorów z Radami Seniorów z całej Polski

- udział w posiedzeniu Miejskiej Rady Seniorów w Poznaniu z rewizytą we Wrocławiu
- spotkanie z Radą Seniorów w Częstochowie, wymiana informacji i doświadczeń
- organizacja Ogólnopolskiej Debaty Rad Seniorów we Wrocławiu z udziałem delegacji 9 Rad – celem utworzenia przestrzeni wymiany doświadczeń oraz przygotowanie wspólnego stanowiska dotyczącego dobrych praktyk w dziedzinie polityki społecznej na rzecz Seniorów

5. Powołanie Klubu Wolontariusza Seniora zrzeszającego około trzydziestu osób

- zajęcia warsztatowo-doskonalące wolontariuszy
- stałe dyżury we Wrocławskim Centrum Seniora
- podjęcie prac wolontariackich
- współpraca z organizacjami pozarządowymi

¹ Sprawozdanie z działalności Wrocławskiej rady ds. Seniorów 2009-2011, dostępne na stronie internetowej Miasta Wrocławia: http://www.wroclaw.pl/_112.dhtml

- monitoring prac wolontariackich
 - zdobycie pieniędzy na „ Wolontariat 50+” ze Stowarzyszeniem „TuRazem”
6. Nawiązanie współpracy z Wydziałem Transportu i Komunikacji Urzędu Miasta celem przedstawienia postulatów poprawy stanu komunikacji dla Seniorów we Wrocławiu:
- zmiana czcionki rozkładów jazdy
 - warsztaty obsługi biletomatów i UrbanCard – Karty Miejskiej
 - lokalizacja i instalacja tzw. „białych ławeczek” na przystankach bez wiat, w miejscach szczególnie uczęszczanych przez Seniorów
7. Spotkanie z Dyr. Zarządu Zieleni Miejskiej w celu tworzenia miejsc aktywnego wypoczynku Seniorów we wrocławskich parkach
- spotkanie i prezentacja projektu opracowanego przez AWF we Wrocławiu pn. Park rekreacyjno-wypoczynkowy dla Seniorów
 - wytypowanie dwóch parków i lasu podmiejskiego do realizacji zamierzenia
8. Podjęcie inicjatywy zmierzającej do obniżenia stawki czynszu dla lokali użytkowanych przez Wrocławskie Kluby Seniora
9. Spotkanie z ówczesną dyrektorką CIRS-u celem zapoznania i udziału członków Rady Seniora w programie „Babie lato we Wrocławiu” – udział członków Rady w realizacji tego programu
10. Promocja Klubu Kibica Sportowego

Systemowe działania na rzecz seniorów w województwie

W związku z ogłoszonym Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej w dniu 28 grudnia 2011 roku Sejmik Województwa Dolnośląskiego podjął rezolucję ustanawiającą rok 2012 „Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej”, a Marszałek Województwa powołał zespół zadaniowy w tym zakresie. Zrealizowano kilka działań informacyjnych i z zakresu kampanii społecznej oraz zorganizowano konferencję popularno-naukową. Większych rezultatów wynikających z tych działań dla środowiska seniorów nie zauważamy.

W województwie nie uchwalono programu działań na rzecz osób w wieku senioralnym. We Wrocławiu również nie uchwalono programu działań na rzecz seniorów i nie ma takich zapisów w budżecie miasta. Istniejące wsparcie ma charakter informacyjno-koordynujący.

Aktywność seniorów w mieście Wrocławiu i w województwie dolnośląskim

W mieście Wrocławiu działa znaczna liczba klubów seniora, od kilku lat ogłaszany jest konkurs na inicjatywy z tym związane, na który gmina przeznaczona średnio około 250.000.00 zł, co daje mniej niż 1 zł na potencjonalnego wrocławianina po 60 roku życia. Kluby Seniora i inne inicjatywy z tym związane otrzymują średnie dofinansowanie na rok działalności około 10.000 zł i mniej. Wyklucza to możliwość planowanych, długoterminowych działań są to jednak najwyższe wskaźniki w województwie.

Oprócz tego we Wrocławiu działa Uniwersytet III Wieku (pierwszy w Polsce i jeden z lepiej zorganizowanych), który w dużej mierze finansuje Gmina Wrocław. Niestety do tej formy wsparcia jest dość ograniczony dostęp, ponieważ trzeba mieć minimum średnie wykształcenie i być bardzo zdyscyplinowanym, Uniwersytet III Wieku głównie zajmuje się edukacją ustawiczną.

W Bielawie działa Uniwersytet III Wieku o statusie stowarzyszenia, w innych miastach województwa powstają filie uniwersytetu wrocławskiego, usytuowanego w strukturze uniwersyteckiej lub inne formy. W większości gmin i miast na prawach powiatu w woj. dolnośląskim nie podejmowano uchwał ani inicjatyw związanych z polityką senioralną. Brak systemowych działań, a podejmowane mają charakter doraźny albo wynikają z innych obowiązków ustawowych.

Co więcej, wynikiem współpracy Prezydenta Miasta Wrocławia i Przewodniczącego Kolegium Rektorów Uczelni Wrocławia, Opola, Częstochowy i Zielonej Góry, udało się doprowadzić do zawązania Porozumienia Pełnomocników Rektorów Szkół Wyższych Miasta Wrocławia ds. Uniwersytetów Trzeciego Wieku w sprawie nawiązania wzajemnej współpracy, którego celem² jest podniesienie poziomu edukacji ludzi późnej dorosłości w następujących obszarach egzystencji Studenta – Seniora:

- **W sferze społecznej** poprzez zachowanie ciągłości kulturowej między pokoleniem młodszym i starszym ze szczególnym uwzględnieniem przeciwdziałania samotności oraz wykluczeniu cywilizacyjnemu.

² Porozumienie Pełnomocników Rektorów Szkół Wyższych Miasta Wrocławia ds. Uniwersytetów III Wieku, dostępne na stronie internetowej Miasta Wrocławia: http://www.wroclaw.pl/_112.dhtml

- **W sferze poznawczo-intelektualnej** poprzez nabywanie nowej wiedzy, umiejętności, doświadczania nowych wartości i wzorców we współczesnej kulturze.
- **W sferze fizycznej** w wymiarze zdrowotnym, rekreacyjnym, sportowym i artystycznym.

Wymieniony Cel będzie możliwy do osiągnięcia poprzez realizację zadań:

1. Inicjowanie powołania do życia zespołów pracowników naukowych w danej uczelni zajmujących się problematyką procesu starzenia się i starości współczesnego człowieka.
2. Inicjowanie konferencji naukowych o charakterze interdyscyplinarnym umożliwiających prezentację dorobku naukowego w zakresie gerontologii.
3. Pomoc wzajemna w realizacji programów edukacyjnych opracowywanych przez poszczególne UTW (wymiana edukatorów i doświadczeń).
4. Reprezentowanie środowiska Uniwersytetów Trzeciego Wieku wobec władz państwowych i samorządowych.
5. Zgłaszanie postulatów do władz samorządowych dotyczących rozwiązywania problemów osób starszych.
6. Współpraca zagraniczna z podmiotami zajmującymi się problemami osób starszych (wymiana doświadczeń z możliwością wykorzystania wyników badań). Inicjowanie projektów umożliwiających korzystanie ze środków unijnych

Według raportu z badań przeprowadzonych z inicjatywy Dolnośląskiej Rady Seniorów warunki życia seniorów zamieszkujących region są dobre, wg badań sondażowych organizacji pozarządowych są bardzo zróżnicowane i raczej złe, szczególnie w małych miejscowościach. Potwierdza to Narodowy Spis Powszechny i opinie niektórych Ośrodków Pomocy Społecznej. Kondycja finansowa Seniorów jest stabilna /patrz raport/ ale większość ocenia ją jako złą i przeciętną. Seniorzy zgłaszają potrzeby w zakresie dostępności do pomocy społecznej, ochrony zdrowia i opieki ale w zależności od środowiska, w którym żyją ich poziom potrzeb maleje lub wzrasta. Ważna jest potrzeba afiliacji, seniorzy zgłaszają wielokrotnie takie potrzeby /chodzi o miejsca spotkań gdzie mogliby spotykać się z innymi ludźmi i podtrzymywać więź ze społecznością lokalną/. Z badań nt.. kondycji życiowej seniorów w województwie dolnośląskim oraz badań sondażowych autorki niniejszego opracowania przeprowadzonych w kwietniu 2012 roku wśród losowo dobranej grupy seniorów wynika, że im wyższy poziom wykształcenia seniorów tym większe potrzeby

związane z rozwojem zainteresowań i twórczości. Badani seniorzy przedstawiają raczej pasywny tryb życia, który cechuje postawa roszczeniowa i postawa zależności.

Podsumowanie

Regionalna polityka społeczna wobec osób starszych nie uwzględnia pełnej problematyki z tym związanej. Zdecydowanie brak interdyscyplinarnego, skorelowanego podejścia i systemowych rozwiązań. Istotnym jest brak dostępu do usług, opieki i innej infrastruktury w mniejszych ośrodkach, poza dużymi aglomeracjami choć i w nich niedostatek np. w zakresie opieki. Należy podkreślić, że bardzo mało uwagi w strategii rozwoju województwa poświęca się sprawom partycypacji społecznej, a seniorzy jako grupa społeczna są tam reprezentowani w niewielkim stopniu.

Polityka społeczna wobec osób starszych musi mieć charakter systemowy ukierunkowany na poziom jakości życia, kompensację potrzeb, integrację społeczną i przygotowanie do starości. Powinna też zapewniać w miarę pełne uczestnictwo w życiu społecznym i opiece a tego na Dolnym Śląsku brak. Z analizy dolnośląskiego raportu wynika, że seniorzy narażeni są na wykluczenie społeczne z powodu warunków życia[biedy], stereotypów dotyczących starości, oraz z powodu tzw. autowykluczenia (pasywny tryb życia wynikający z dwóch pierwszych powodów).

Ważne jest żeby w różnych działaniach traktować seniorów podmiotowo a nie instrumentalnie. Wśród predyktorów do pomyślnego starzenia gerontolodzy wymieniają: autonomię, integrację społeczną i relacje z innymi ludźmi, środowisko i cel życia oraz rozwój osobisty. W oparciu o to, trzeba budować regionalne polityki na rzecz osób w wieku senioralnym.

Ważniejsze wydarzenia związane z seniorami w woj. dolnośląskim w roku 2012:

- Konferencja Wojewódzka- „Aktywność osób starszych i solidarność międzypokoleniowa- wyzwania dla regionu-z inicjatywy Dolnośląskiej Rady Seniorów”; 31.10.2012
- Spotkanie środowiskowe nt. ”Rola tradycji i obyczajów w życiu Dolnoślązaków” – Wrocław (poziom regionu); 10.12.2012

- I Dolnośląski Przegląd Chórów Senioralnych, 8.10.2012
- Światowy Dzień Seniora, 01.10.2012
- W powiatach, miastach i gminach odbywały się imprezy rekreacyjne, pikniki, seminaria,, pokazy, wycieczki, zajęcia ruchowe i rękodzieło.
- Wielu seniorów szczególnie ze środowisk miejskich uczestniczyło w kursach języków obcych i komputerowych.

*Opracowała: Renata Berent-Mieszczanowicz
Wrocław 2012*

Materiały źródłowe:

1. Błędowski P., Społeczeństwo wobec demograficznego procesu starzenia się ludności-wyzwania dla Polski i doświadczenia z zagranicy, 2006
2. Wnioski z badań nad kondycją życiową seniorów w województwie dolnośląskim-2008,2010- Dolnośląska rada Seniorów
3. Analiza badań sondażowych-„Jakość życia seniorów na Dolnym Śląsku i poziom partycypacji społecznej” -Renata Berent-Mieszczanowicz/2011-2012 rok/ .
4. Narodowy Spis Powszechny /2010-2011 rok/
5. Strategia Rozwoju Dolnego Śląska
6. Strategia Integracji Społecznej Dolnego Śląska
7. Uchwała nr XVIII/391/11 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dn. 28 grudnia 2011 roku.
8. Zarządzenie nr VIII/2012 Marszałka Województwa Dolnośląskiego z dnia 19 stycznia 2012 roku
9. Sprawozdania Dolnośląskiej Wrocławskiej rady Seniorów
10. Dokumenty związane z ideą Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych
11. Analiza budżetu Województwa Dolnośląskiego
12. Analiza budżetu Gminy Wrocław i 10 gmin poniżej 25 tys. mieszkańców w woj. dolnośląskim
13. Sprawozdanie z działalności Wrocławskiej rady ds. Seniorów- 2009-2011
14. Porozumienie Pełnomocników Rektorów Szkół Wyższych Miasta Wrocławia ds. Uniwersytetów III Wieku